

Białystok, 18 października 2021 r.

dr hab. Anna Doliwa-Klepcka, prof. UwB

*Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego
i Prawa Europejskiego*

Wydział Prawa

Uniwersytetu w Białymstoku

RECENZJA

**rozprawy doktorskiej Pani mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej na temat:
„Profilowanie w Internecie w celu przeciwdziałania terroryzmowi. Studium z
zakresu prawa europejskiego”,
(Katowice 2021 r., ss. 270)**

**przygotowanej pod kierunkiem
dr. hab. Joanny Nowakowskiej-Małuseckiej, prof. UŚ
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego**

1. Podstawa prawna oceny rozprawy doktorskiej

Podstawą sporządzenia niniejszej oceny rozprawy doktorskiej jest uchwała Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego z dnia 29 czerwca 2021 r. w sprawie powierzenia mi funkcji recenzenta w przewodzie doktorskim Pani mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej (pismo Dyrektora Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego dr. hab. Piotra Pinióra, prof. UŚ z dnia 19 lipca 2021r.) w związku z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789) oraz stosownymi przepisami wykonawczymi.

Przedmiotem oceny jest rozprawa Pani mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej pt. „Profilowanie w Internecie w celu przeciwdziałania terroryzmowi. Studium z zakresu

 1

prawa europejskiego”, przygotowana pod kierunkiem dr. hab. Joanny Nowakowskiej-Małuseckiej, prof. UŚ (Katowice 2021 r., ss. 270).

Przewód doktorski prowadzony jest na podstawie ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669 z późn. zm.).

2. Kryteria oceny rozprawy doktorskiej

Przewód doktorski Pani mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej został wszczęty przed 30 kwietnia 2019 r., stąd rozprawa doktorska podlega ocenie w oparciu o ustawę z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U z 2017r poz. 1789). Zgodnie z brzmieniem art. 13 ustawy:

„rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Przedłożona rozprawa doktorska mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej została poddana ocenie według powyższego kryterium. Przy ocenie rozprawy doktorskiej uwzględniono: a) wybór i znaczenie podjętej tematyki; b) strukturę rozprawy; c) ocenę merytoryczną rozprawy doktorskiej, d) ocenę formalną rozprawy.

3. Wybór i znaczenie podjętej tematyki

Wybór podjętej tematyki należy ocenić jako ze wszech miar i ważny i niezwykle aktualny, zarówno w teorii, jak i w praktyce Jak słusznie wskazuje Autorka dysertacji, w ostatnich latach obserwujemy wzrost liczby ataków

terrorystycznych na świecie, który poddał w wątpliwość skuteczność dotychczas stosowanych środków. Niespotykany wcześniej rozwój technologii z jednej strony sprzyja rozprzestrzenianiu się terroryzmu (znacznie większe możliwości werbowania, finansowania, transmisji określonych treści etc.), z drugiej jednak – pojawiają się nowe narzędzia, które mogą służyć jego przeciwdziałaniu i zwalczaniu. Wraz z rozwojem technologii państwa zaczęły korzystać z nowych rozwiązań, w tym programów masowej inwigilacji. Jednym ze stosowanych przez służby narzędzi jest profilowanie, rozumiane jako przetwarzanie danych i wyciąganie wniosków o konkretnej osobie lub grupie albo przewidywanie ich zachowania. Zagadnienie to, stanowiące temat przedłożonej rozprawy, jest szczególnie „wrażliwe”, gdyż wiąże się ze stykiem dwóch sfer ochrony prawnej – bezpieczeństwa publicznego, ale też jednocześnie ochrony jednostek przed nadużyciami ze strony organów państwa i wykorzystywaniem posiadanych narzędzi do celów nieuprawnionych, np. zwalczania przeciwników politycznych, masowej inwigilacji obywateli etc. W tym kontekście analiza dotychczasowych uregulowań prawnych oraz pewne postulaty *de lege ferenda* są nie do przecenienia.

Autorka dysertacji poddaje analizie głównie akty prawa europejskiego – zarówno prawa Unii Europejskiej, jak i Rady Europy, które dotyczą praw człowieka w zakresie ochrony danych osobowych i prawa do prywatności w pewnej konfrontacji z ochroną bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa publicznego. Jak zaznacza Autorka we wstępie (s. 8) „wybór ten podyktowany był wprowadzeniem w Europie najbardziej zaawansowanych na świecie standardów z zakresu ochrony danych osobowych. Ponadto Unia Europejska zapewnia największą międzypaństwową współpracę w zakresie wymiany danych i współdziałania w przeciwdziałaniu terroryzmowi.” Wprowadzeniem do tak zaznaczonego głównego obszaru badawczego są normy prawa międzynarodowego, które miały wpływ na rozwój poszczególnych rozwiązań przyjętych na gruncie prawa europejskiego. Analiza obejmuje również zestawienie i porównanie norm prawa europejskiego z rozwiązaniami stosowanymi w Belgii, Francji, Niemczech, Polsce i Wielkiej Brytanii. Uzasadnieniem takiego wyboru przykładów ilustrujących był głównie fakt, iż w państwach tych były w ostatnich latach ataki terrorystyczne, po których państwa te wdrożyły przepisy z jednej strony wzmacniające bezpieczeństwo, ale równocześnie wchodzące w znacznym stopniu w prawa jednostek.

Konkludując – głównym celem badawczym rozprawy jest przedstawienie oraz ocena skuteczności wypracowanych w systemie prawa europejskiego standardów ochrony danych osobowych oraz wykorzystywanie tych danych w działaniach z wykorzystaniem profilowania, zmierzającego do przeciwdziałania terroryzmowi. **Wybór tematu i zakresu badawczego rozprawy należy ocenić jednoznacznie pozytywnie.**

4. Struktura rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa (270 stron) składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych (zwieńczonych cząstkowymi podsumowaniami), zakończenia i bibliografii.

Pierwszy potraktowano jako rozdział wprowadzający. Omówione tu zostały takie elementy, jak historia powstania Internetu i społeczeństwa informacyjnego, potraktowane jako przedstawienie kontekstu społecznego i technologicznego dla zasadniczego przedmiotu rozprawy. W tej części pracy poddano analizie podstawowe pojęcia stosowane w pracy, jak profilowanie i terroryzm oraz ich międzynarodowe ramy prawne – od systemu ONZ, który uczyniono niejako kontekstem do dalej szerzej omawianych rozwiązań europejskich (w ramach UE i Rady Europy).

W rozdziale drugim, stosownie do nadanego tytułu, przeanalizowano zakres i zasady profilowania, dane osobowe, które mogą być przedmiotem przetwarzania zgodnie z prawem Unii Europejskiej oraz rodzaje podmiotów, które tego dokonują. Podjęto tu również zagadnienie profilowania automatycznego i związanych z tym zagrożeń nadużycia, czy też naruszenia chronionych danych osobowych. Ciekawym i istotnym zarazem podjętym tu zagadnieniem jest także problem dopuszczalności transferu danych wobec transgraniczności Internetu. Z jednej strony potencjalnie naruszające dane chronione, z drugiej jednak – umożliwiające budowanie profili i przeciwdziałanie międzynarodowemu terroryzmowi. Autorka słusznie zauważa, że „europejskie standardy ochrony danych osobowych wyznaczają rygorystyczne zasady, których spełnienie przez państwa trzecie niesie często wiele trudności, w szczególności w relacji z bardziej liberalnymi pod tym kątem Stanami Zjednoczonymi Ameryki”. Pomimo braku widocznego ujęcia w formalnej strukturze tego rozdziału, Autorka podejmuje, udaną w mojej ocenie, próbę uporządkowania norm i zasad różnych systemów prawnych w tym zakresie.

Rozdział trzeci poświęcono gwarancjom ochrony praw człowieka. Główny zakres dokonanej analizy dotyczy dopuszczalności wyłączenia gwarancji lub ograniczenia praw człowieka oraz rozważań, czy i w jakich okolicznościach zagrożenie terrorystyczne może stanowić przesłankę ograniczenia praw człowieka. Analizie poddano następnie prawa, jakie przysługują jednostkom w procesie profilowania (tu można zwrócić uwagę na pewną niezręczność sformułowania tytułu podrozdziału 3 – ponieważ ujęto w nim zagadnienia prawa materialnego, a nie proceduralne „mechanizmy ochronne”) oraz przesłanki uzasadniające wyłączenie gwarancji ochrony praw jednostki. Na koniec przeanalizowano gwarancje instytucjonalne ochrony danych osobowych, zbadano zakres obowiązków i zasady działania inspektorów nadzoru danych oraz państwowych organów nadzoru. Ujęte tu zagadnienia przedmiotowe należy ocenić pozytywnie, z zastrzeżeniem nie zawsze precyzyjnie (w nawiązaniu do treści) sformułowanych tytułów.

Rozdział czwarty dotyczy „ryzyk związanych z profilowaniem”, do których zaliczono błędy i brak transparentności, ryzyko dyskryminacji, naruszenia prawa do prywatności oraz prawa do bycia zapomnianym. Autorka zauważa, że teoretycznie ich wykluczenie jest możliwe dzięki precyzyjnej legislacji i zapewnieniu odpowiednich standardów technicznych. Jednak całkowita automatyzacja tego rodzaju procesów niesie zagrożenia błędnych (zbyt automatycznych) decyzji w każdej fazie przetwarzania danych.

Ostatni rozdział pracy odnosi się do profilowania w praktyce oraz programów masowej inwigilacji. W pierwszej części tego rozdziału zbadano zasady stosowania programów inwigilacyjnych w zwalczaniu terroryzmem, zwłaszcza w ramach Unii Europejskiej i Rady Europy. Następnie przeprowadzona została analiza przepisów krajowych wybranych państw europejskich (Belgii, Francji, Niemiec, Polski i Wielkiej Brytanii) w odniesieniu do programów inwigilacyjnych. Jako grupę badawczą wybrano państwa, które posiadały ustawodawstwa, pozwalające na stosowanie narzędzi inwigilacyjnych, mimo utrwalonej linii orzeczniczej TSUE i ETPC w tym zakresie.

Konkludując, **konstrukcję pracy należy moim zdaniem ocenić pozytywnie**. Pomimo drobnych niezręczności w sformułowaniach, czy też sugestii przesunięć akcentów omawianych wątków odpowiada ona założeniom wybranego tematu rozprawy doktorskiej.

5. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

W przedłożonej rozprawie doktorskiej problem badawczy mieści się w ramach zarówno systemu prawa międzynarodowego, europejskiego (ujmowanego jako prawo Unii Europejskiej i Rady Europy), jak i prawa krajowego. Analiza dokonana została głównie przez pryzmat prawa europejskiego w uwagi na konstatację, iż w Europie wprowadzone zostały najbardziej zaawansowane na świecie standardy z zakresu ochrony danych osobowych. A poza tym w ramach Unii Europejskiej zapewniono najszerszą współpracę państw w zakresie wymiany danych i współdziałania w przeciwdziałaniu terroryzmowi. Autorka zaznaczyła (s. 11) iż, rozprawa została przygotowana według stanu prawnego aktualnego na 30 kwietnia 2021 r., jednak w pracy zdarzają się potknięcia, związane z niezaktualizowaniem fragmentów tekstu w związku z brexitem (np. s. 125).

Stosownie do przyjętej głównej tezy rozprawy („obowiązujące rozwiązania prawne nie zapewniają skutecznej ochrony osób, których dane dotyczą, w związku ze stosowaniem przez państwa w celu zapewnienia bezpieczeństwa narzędzi masowej inwigilacji, takich jak profilowanie”) oraz dodatkowych hipotez wskazanych ze wstępie (s. 8-9) główny trzon przeprowadzonych analiz (i zasadnicza część pracy) dotyczy profilowania, gwarancji ochrony praw podstawowych w tym procesie oraz zagrożeń (Autorka nazwała je może niezbyt trafnie „ryzykami”), jakie działania w sferze profilowania mogą za sobą pociągać.

Wprowadzający rozdział pierwszy zawiera właściwie wszystkie niezbędne odniesienia do terminów, które są kluczowe dla przedstawionej dysertacji. Ujęto tu także dokumenty ukazujące kontekst obecnych rozwiązań prawnych (m.in. zwrócono uwagę na dotychczasowe projekty i osiągnięcia- lub ich brak). Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych otworzył jednak nową płaszczyznę potencjalnego rozwoju zagrożeń terrorystycznych, a co za tym idzie – wymusił stosowanie nowych narzędzi, które mogą jednak okazać się bronią obosieczną wobec ochrony danych osobowych. Stąd konieczność nowego spojrzenia i rozwijania regulacji, zawierających swoiste klauzule zabezpieczające. Już w pierwszym rozdziale Autorka sygnalizuje kluczową rolę dyrektywy policyjnej oraz RODO. Na marginesie można zauważyć, że czasem Autorce zdarza się użycie zbyt dużych uproszczeń (np. s. 70 – w punkcie dot. „aktywności Unii Europejskiej” stwierdzenie, że „W ramach Unii Europejskiej podejmowano inicjatywy

instytucjonalne oraz legislacyjne zmierzające do przeciwdziałania terroryzmowi. Już w 1976 r. zorganizowano grupę TREVI, która stanowiła załączek współpracy policyjnej." Podczas gdy w 1976r. nie było jeszcze UE).

Gros omówień i analiz poczynionych w pracy dotyczy tzw. dyrektywy policyjnej i jej stosowania w przypadkach zagrożeń terrorystycznych. Autorka słusznie zauważa, że regulacje unijne nie tworzą całkowicie jednolitego standardu, ponieważ istotnym założeniem ustawodawcy unijnego było pozostawienie państwom członkowskim UE swobody doprecyzowania regulacji zgodności przetwarzania danych osobowych z przepisami w obszarze sprawowania władzy publicznej i regulacji sektorowych. Autorka nie ogranicza się do prostego przedstawienia rozwiązań, ujętych w dyrektywie policyjnej, lecz podejmuje wyzwanie formułowania własnych wniosków, co należy docenić. Np. słusznie zauważa, że w procesie profilowania, które zmierza do zapobieżenia atakowi terrorystycznemu gwarancje ochrony praw człowieka mogą zostać istotnie ograniczone, a przepisy dyrektywy policyjnej (które takie gwarancje zapewniają) mogą nie obejmować takich działań (s. 82). Wywodzone wnioski Autorki są logiczne i trafne, choć czasem nieco lakoniczne.

Autorka analizuje kategorie danych osobowych i sposób ich zestawiania ze sobą, słusznie zwracając uwagę na szczególną wrażliwość tego obszaru – ponieważ profilowanie jednostek przez organy ścigania może stanowić niebezpieczne narzędzie, a zarazem pokusę dla organów państwa inwigilacji obywateli, ale też narzędzie zwalczania przeciwników politycznych (s. 93, s. 102).

Autorka już w pierwszej części pracy (s. 42) słusznie zauważa, że obecne działania na arenie międzynarodowej koncentrują się na przeciwdziałaniu terroryzmowi, nie wypracowano jednak jednolitej definicji. Najczęściej zwraca się uwagę na pewne przejawy terroryzmu lub to tego zjawiska odnosi się w sposób pośredni – stąd cząstkowe definicje. Podobny problem zarysowany został (s. 140 -142) w odniesieniu do pojęcia „bezpieczeństwa narodowego”, „bezpieczeństwa państwa” i „bezpieczeństwa publicznego”. Należy zauważyć także, że Autorce pracy zdarzają się pewne skrótomyślowe, które mogą być niezrozumiałe dla czytelnika, a nawet wprowadzające pewien zamęt. Np. (s. 143) Autorka stwierdza, że „z poczynionej analizy wynika, że terroryzm może być przyczyną zawieszenia gwarancji ochrony praw człowieka zarówno w oparciu o system powszechny, jak i regionalny [...] należy rozważyć, czy profilowanie może zostać

wykorzystane w ustawodawstwie proinwigilacyjnym motywowanym wzmożeniem ochrony jednostki, bezpieczeństwa państwa i przeciwdziałania terroryzmowi". Intencja jest jasna (profilowanie dla zwiększenia efektywności zwalczania terroryzmu po to, by ochronić jednostki i bezpieczeństwo państwa), ale wywód dość zagmatwany...

Kolejnym ważnym akcentem pracy (stosownie do założeń, zarysowanych we wstępie) jest przedstawienie europejskiego standardu ochrony danych osobowych, który jest rozwiązaniem najbardziej zaawansowanym w skali świata. Należy przy tym podkreślić, że jest to standard o charakterze transgranicznym, ponieważ może mieć zastosowanie do administratorów danych osobowych spoza terytorium UE. W ramach Unii Europejskiej, jak już podkreślono, zapewniono przy tym najszerszą współpracę państw w zakresie wymiany danych i współdziałania w przeciwdziałaniu terroryzmowi. Współdziałanie to jest konieczne, aby sprostać wyzwaniom technologicznym. Na podkreślenie zasługuje, iż Doktorantka szczegółowo przedstawia przykładowe powiązania organizacyjne i funkcjonalne w tym zakresie.

Kolejna część pracy ma bardziej praktyczny wymiar, a ujęte tu rozdziały – czwarty i piąty są ściśle ze sobą powiązane. Rozdział 4 poświęcony został najważniejszym zagrożeniom (Autorka używa to określenia „ryzyka”) związanym z profilowaniem. Autorka dokonała tu bardzo rzetelnej i uporządkowanej analizy w odniesieniu do błędów i braku transparentności, dyskryminującego profilowania etnicznego, naruszania prawa do prywatności oraz prawa do bycia zapomnianym. Ostatni rozdział poświęcono zaś przypadkom profilowania w praktyce, związanym z programami masowej inwigilacji. Tutaj wykorzystano też sygnalizowane we wstępie kazusy wybranych państw europejskich. Należy docenić poczynione tu analizy, z wykorzystaniem zarówno aktów normatywnych, jak i orzecznictwa.

W zakończeniu zostały sformułowane wnioski wynikające z całej pracy, z uwzględnieniem postawionej i zweryfikowanej tezy. Na podkreślenie zasługuje, że Autorka sformułowała również pewne postulaty *de lege ferenda* w zakresie profilowania dokonywanego w sektorze publicznym w celu przeciwdziałania terroryzmowi w prawie polskim.

Podsumowując ocenę merytoryczną rozprawy należy podkreślić, że Autorka nie ogranicza się do zestawienia informacji, podejmuje udane próby formułowania własnych wniosków w oparciu o dokonane wcześniej przedstawienia. Tekst jest bardzo ciekawy

merytorycznie (pomimo pewnych uwag dotyczących sugestii pogłębienia niektórych wątków, czy też przesunięcia akcentów prowadzonego wywodu), zawierający niejednokrotnie wnikliwe analizy, częste z sukcesem podejmowane próby syntetycznego ujęcia wniosków.

Również jeśli chodzi o wykorzystane metody badawcze, dobór ten należy ocenić pozytywnie.

Ostateczna ocena merytoryczna przedłożonej dysertacji jest **jednoznacznie pozytywna**.

5. Ocena formalnej strony rozprawy

Odnosząc się do strony technicznej rozprawy należy przede wszystkim podkreślić bardzo ładny język pracy, a także logiczny i zwykle przejrzysty wywód. Od strony technicznej praca nie wzbudza większych zastrzeżeń. Zarówno przypisy, jak i bibliografia zostały sporządzone co do zasady prawidłowo. Zdarzają się oczywiście drobne błędy (np. przypis 279 – jako miejsce publikacji Traktatu o Funkcjonowaniu UE podano Dz. Urz. z 2008 r., gdy tymczasem ta nazwa traktatu używana jest dopiero od 1.12.2009r.). Podobnie przy orzeczeniach TSUE powinno się obecnie używać nr ECLI.

Nie podważa to jednak zdecydowanie **pozytywnej oceny** pracy w tym zakresie.

6. Konkluzja

Podsumowując dotychczasowe rozważania stwierdzam, że rozprawę doktorską Pani mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej pt. „Profilowanie w Internecie w celu przeciwdziałania terroryzmowi. Studium z zakresu prawa europejskiego”, przygotowaną pod kierunkiem dr. hab. Joanny Nowakowskiej-Małuseckiej, prof. UŚ, uznaję za oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i potwierdzenie rzetelnej wiedzy Autorki w obszarze prawa europejskiego, ale też ogólnie prawa międzynarodowego. Poziom rozprawy potwierdza umiejętność Pani mgr Aleksandry Kacały-Szwarczyńskiej do prowadzenia pracy naukowej. Sama zaś **rozprawa w mojej ocenie w pełni spełnia wymogi rozprawy doktorskiej** określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki w zw. z art. 179

ust. 3 ustawy z dnia 1 lipca 2018 Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 2018, poz. 1699).

W mojej opinii **może stanowić podstawę do ubiegania się przez Panią mgr Aleksandrę Kacalę-Szwarczyńską o nadanie stopnia naukowego doktora.** Tym samym rekomenduję Radzie Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, poprzez przyjęcie rozprawy i dopuszczenie jej do publicznej obrony, przeprowadzenie dalszych czynności w przewodzie doktorskim, zmierzających do nadania stopnia naukowego doktora.

Dana Duda-Mepekha

D